

GÖKALP KONGRESİ

TT 58216L

1976 Türk Toplum Bilimleri Semineri ve Türk Kültürü Kurultayı

TALÂT SAİT HALMAN

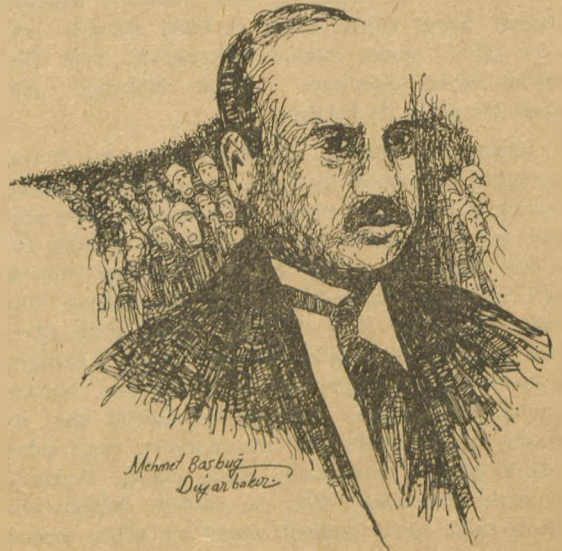
«Çağdaş milletler sırasına geçmek için bazı şartlar var. Bunlardan birincisi ilme doğru gitmektir. Milletlerin düşüncesi ilimle felsefe, duyuşu dinle sanat, iradesi ahlâk, siyaset ve iktisattır... Normali gösteren ilim, orijinali yaratan dehâ olduğu gibi, ideali tanıtan da ahlâktır.» Ziya Gökalp, Cumhuriyetin ilânından bir yıl önce *Küçük Mecmua*'da yayınladığı «İlme Doğru» ve «Ahlâka Doğru» başlıklı yazılarında söylüyordu bunları. Büyük Türk sosyologu, aynı dergideki «Dehâya Doğru», «Dine Doğru», «Felsefeye Doğru», «İktisata Doğru» başlıklı yazılarıyla yeni Türkiye'nin hayatî sektörlerine ışık tutuyor, yaratıcı düşünceler ve yorumlar sunuyordu.

Osmanlı Devletinin çöküşünden modern Türkiye Cumhuriyetine geçişte «ulusal kültür» ve «yaratıcı düşünce»nin temel önemini hiç kimse Mustafa Kemal Paşa ile Ziya Gökalp kadar bilinçli olarak anlamamıştır. Atatürk, savaştan sonra ilerici bir «kültür cumhuriyeti» kuracaktı. Gökalp'in «Tanzimat hareketlerine hiçbir millî filozofumuz çıkarak rehberlik etmediği için Tanzimat sistemimiz bir tarzda cereyan etmişti... Serveti Fünun devresi de teceddüde felsefî tahlil ve tefekkürlerle başlamadığı için esaslı bir inkılâp yapamadı... Bizim fikrî hayat itibarıyla haiz olduğumuz nakiselerin menbaî filozoflardan mahrumiyetimizdir...» gibi teşhislerle dile getirdiği düşünce boşluklarını, medeniyet eksikliklerini, kültür bocalamalarını gidermek, Atatürk Türkiye'sinin temel ülkülerinden biri olacaktı. Gökalp, 1924'te ölmeseydi, 48 yaşında ecele kurban gitmeyip 25—30 yıl daha «ulusal kültür sentezi»ni geliştirmeye devam edebilseydi, Cumhuriyetimizin kültürü belki de çok daha tutarlı, sağlam, yaratıcı bir ulusal kişiliğe kavuşacaktı.

Büyük Atatürk'ün, «çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak ve onu aşmak» diye ifade ettiği ulusal ülküyü Cumhuriyetimizin ilk elli yılında gerçekleştiremedik. Bilimde, sanatta, teknikte elbette büyük hamleler yaptık. Bugün, «az gelişmiş» etiketini taşıyan ülkeler arasında, en ileri durumda olanlardan biriyiz. Ama, «çağdaş uygarlık seviyesi»ne ulaşamadığımız, onun üstüne çıkamadığımız, dünya uygarlığına hiçbir alanda bellibaşlı bir katkıda bulunamadığımız, acı bir gerçektir. Bunu belirtmek, karamsarlık değildir, bir vatanseverlik görevidir. Uygarlık ve kültür bakımından, dünyaya hangi değerleri kattığımızı tam bir dü-

rüslükle tesbit edersek, elde edeceğimiz sonuç hiç de iç açıcı olmayacaktır. Teknolojide, müsbet bilimlerde, tıpta, fizikte, kimya'da, fen'de, yurt içinde ve yurt dışındaki bir takım başarılar kazanan bir avuç bilimimiz var ama, bu dalların hangisinde bir «Türk teorisi», bir «Türk icadı», bir «Türk buluşu» biliyorsunuz? Mimari'de, musiki'de, resim ve heykel'de, hatâ ilk yazılı örnekleri 12. yüzyıldan öncelere giden edebiyatımızda, gerçekten dünya ölçüsünde denebilecek kaç isim sayabiliyoruz? Uluslararası bilim âleminde önemli katkıda bulunmuş, yenilikler getirmiş, herhangi bir alanın gelişmesini etkilemiş tek bir Türk düşünürü, sosyologu, iktisatçısı, psikologu, estetikçisi, antropologu, ilâhiyatçısı, siyasal teorisyeni yetiştirebildik mi?

Üniversitelerimiz, öğrenci yetiştirmek görevlerini iyi kötü yapıyorlar; başka yoksul ülkelere kıyasla, hem öğretim kalitesi, hem öğrenci sayısı bakımından, üstünüz. Ama, yüksek öğretim kuruluşlarımız, tek tek ya da hep bir arada, «yaratıcı bilim, ulusal kültür ve orijinal düşünce merkezleri» haline gelememiştir. Bazı bilim adamlarımız, değerli araştırmalar yapıyorlar, orijinal eserler yayınlıyorlar ama, bilimsel ve fikrî çalışmalarımızda hâlâ çeviri, aktarma, taklit, derleme

ağır basıyor. «Yaratıcı» bilim ve kültüre yönelemedik, «aktarıcı» çağdayız hâlâ... Dünya uygarlığına yeni değerler katmak şöyle dursun, için kolay tarafına kaçarak dışardan, batıdan, yabancılardan doymak bilmeyen bir oburlukla almak illetinden kurtulamıyoruz bile.

En kötüsü, kendi tarihimizi ve kültürümüzü araştırıp değerlendirmek bakımından bile yabancıların egemenliğinden çıkamadık. Edebiyat ve sanat tarihi alanında varlık gösterebildik, birkaç arkeologumuz başarı kazanıyor, tarihimizin çeşitli dönemleri üzerinde nefis bazı eserler çıkıyor, Ama, başlangıcından bugüne kadar Türk uygarlık tarihini yabancı bilgilerin Türklerden çok daha iyi değerlendirdiği bir gerçektir. Kültürel varlığımızın bellibaşlı anıtlarını, eserlerini belgelerini, başarılarını bizlerden daha önce ya da çok daha anlamlı olarak yabancılar inceleyip yorumladılar. Çoğumuz, hâlâ o çalışmaları Türkçeye uygulamakla, özetlemekle, çevirmekle uğraşıyoruz. Tembelligimiz ve ihmalizimiz o raddededir ki Türk uygarlığıyla ilgili ve Türkçede hiç benzeri bulunmayan düzinelere dev eseri, dilimize çevirmemişizdir bile. Alınız kültür tarihimizin herhangi bir dönemini ya da alanını, karşılaştırın o dönem ya da alanla ilgili Türkçe ve yabancı diller bibliyografyalarını... Belki sadece edebiyat hariç, her alanda yayın sayısı ve bilim seviyesi arasındaki farkları görürsünüz de bizim cıvılcığımızı yüreğiniz sızlar.

Türkiye Cumhuriyeti, Atatürk'ün özlediği «Kültür Cumhuriyeti» olmak istiyorsa, ulusal kültür yaratmak ve aynı zamanda dünya uygarlığına yaratıcı katkılarda bulunmak amacına önem veriyorsak, Ziya Gökalp'in geliştirmeye çalıştığı Türk Sentezinin Türkiye'ye sağlam bir siyasal haysiyet ve üstün sanat başarıları getireceğine inanıyorsak, resmî ve özel bütün kuruluşlarımızla hareket geçmeliyiz. 1974 yılının olayları, Türkiye'nin diplomatik ve askerî alanda yeni zaferler kazanabilen bir ulus olduğuna dünyaya gösterdi. Şimdi kültür, sanat ve bilim alanında «zaferler çıkışı» açmak çabasına girişmeliyiz. Yeni Türkiye'nin devlet adamlarını «kültür önderliği» gibi hayatî bir görev de bekliyor.

Geleneksel kültürel değerlerimizle çağdaş dünyanın kültür boyutlarını birleştiren yeni, ülkücü, ilerici, dinamik, yaratıcı bir senteze ihtiyacımız var. Bu sentezin gelişmesi, toplum bilimlerimizi ve uygarlık tarihimizi sistemli ve bilinçli bir değerlendirme yapmak üzere ele almamıza bağlı olacaktır. Bu anlayışı ulusumuz ilk olarak Ziya Gökalp'in ortaya attığı fikriyatta görmüştü. Gökalp'in düşüncelerinden bazıları, günümüz için geçerliğini yitirmiştir, «Turan» hülyası geçmişe gönülmüştür, sosyoloji metodolojisi çok eskimiştir, çeşitli alanlardaki uzmanlarımız onun çalışmalarını gölgede bırakmıştır. Ama, çağdaş Türkiye'nin temel devrimleri, değer ve yönleri bakımından, Gökalp kadar geniş kapsamlı ulusal bir kültür sentezi taslağı hazırlayabilen başka bir düşünürümüz olma-

dı. Gökalp, bu alanda, hem «ilk» olmuştur, hem de elli yıldan uzun süredir «tek» kalmıştır. Yeni bir yaratıcı sentez dönemine girişte, Gökalp'in temel düşüncelerinden yararlanmak, aynı zamanda ilk çalışmalara onun adını vermek gibi Türklüğe yararlı bir cemilede bulunmak, boynumuzun borcudur bence.

Gökalp'in ölümünün ellinci yıldönümündeyiz. 1976 Mart'ı, doğumunun yüzüncü yıldönümü olacak. Altı ay önce Hisar'da yayınladığım «Gökalp Çığır» başlıklı bir yazıda Gökalp ile ilgili yaygın bir araştırma ve yayın faaliyeti önermiştim. Umarım, Hisar'ın öncülüğü ve hem resmî hem de özel kuruluşların desteğiyle o faaliyetlerin düzenlenmesi mümkün olur.

Şimdi de, 1976 Mart'ında, bir «Gökalp Kongresi» düzenlenmesini Kültür Müsteşarlığından, Üniversitelerden ve özel kuruluşlardan rica etmek isterim. Bu kongre, Gökalp üzerinde yoğunlaşmaktansa çok geniş bir çerçevede içinde, Türk toplum bilimleri ve kültür âleminin yeni büyük bir hamlesinin «çıkış noktası» olmak amacını gütmelidir;

Ankara'da ya da İstanbul'da yapılacak büyük bir kongrede, her biri en az bir hafta sürecek olan iki genel konu olmalı: Biri, «Türk Toplum Bilimleri», ikincisi «Türk Kültürü...» «Gökalp Kongresi», herhangi bir akademik toplantı gibi değil, Türk bilim ve kültür gelişmesinin tarihî bir dönemeci ve yaratıcısı olarak düşünülüp düzenlenmelidir.

«Türk Toplum Bilimleri Semineri»nde, kendi ulusal değerlerimize ve özelliklerimize uygun bir sosyoloji, iktisat, siyasal bilim geliştirilmesi üzerinde durulmalı, «Türk Kültürü Kurultayı»nda ise başlangıcından bugüne kadar Türk uygarlığının yarattığı normlar ve değerler gözden geçirilmelidir. İki büyük sorunla karşı karşıyayız: 1. Kültür tarihimizin birçok yönleri ya tamamiyle karanlıkta kalmıştır ya da yeterli kadar incelenmemiştir. 2. İlk sorunla ilişkili olarak, Türk kültürünün orijinal değil taklit olduğu gibi sakat bir düşünce doğmuştur.

Bakınız kültür tarihimizin eski yeni birçok dönemlerine, geleneklerine, türlerine, değerlerine... Herhangi biri hakkında, güvenilir o kadar az araştırma bulursunuz ki... Uygarlığımızı değerlendirip gün ışığına çıkarmak ve göğsümüzü gere gere güne sunmak görevimizi yerine getirmediklerimiz için, dünya eskiden olduğu gibi bugün de bize «kültürsüz», «kısırsız», «yaratma gücünden yoksun», hattâ «barbar» damgasını vurur durur. Üstelik, biz kültürümüzü ve çeşitli sanatlarımızı orijinallik açısından incelemeyi becerememiştir. Birçok yabancılar - din, milliyet, ideoloji farkları ve tarihî husumetler yüzünden - kültür geçmişimizi «taklit» adı altında küçümsemiş bizler de onların yargılarını çoğunlukla sineye çekmiş, hem de kendi siyasal tercihlerimiz dolayısıyla çeşitli dönemlerimizdeki başarıları (özellikle Osmanlı çağının kültür değerlerini) Arap-Acem karması diye hor görmüşüzdür.

Üzülerek, hattâ utanarak şunu kaydetmek zorundayız ki dünyanın en eski, en yaygın, en değerli uygarlıklarından birini yarattığı halde kendi uygarlık tarihini yazmaktan âciz kalmış tek ulus, Türk ulusudur. Ziya Gökalp'in başlayıp tamamlayamadığı ölümünden sonra yayınlanan **Türk Medeniyet Tarihi** başlıklı deneme bir yana, elimizde bir uygarlık ya da kültür tarihimiz yoktur. Bu boşluğu, şimdilerde, büsbütün duymaktayım; Princeton Üniversitesinde 1974—75 ders yılında «Türk Kültür Tarihi» adlı bir ders veriyorum; bu ders için kullanabileceğimiz derli toplu bir kitap da yok, geniş kapsamlı bir dev eser de yok. Boşluğu doldurmak amacıyla bu konudaki ilk İngilizce kitabı yazmağa başladım. Ama, bakıyorum da, buna benzer bir kitap hazırlığı yok Türkiye'de... Çok daha önemlisi, en eski medeniyet dönemlerimizden bazıla-

rıyla ilgili bir seri ile birkaç münferit çalışma bir yana, «Başlangıcından Bugüne Kadar Türk Uygarlık Tarihi» gibi büyük bir araştırmanın proje hazırlıkları bile yapılmıyor. Uygarlık tarihimizi bütünüyle ve bütün orijinalliğiyle inceleyen kolektif bir eser yaratmalıyız. Kaldırılan Kültür Bakanlığı bu çalışmağa önayak olacaktı.

«Gökalp Kongresi», bu araştırma ve yayın faaliyetlerinin ilhamını, yönlerini, kadrosunu, fikriyatını ve ön çalışmalarını sağlamalıdır. Gökalp, medeniyetin maddî, manevî, toplumsal, iktisadî, bedîî, ahlâkî unsurlarını genel bir çerçeve içinde incelemiş; eski Türk mitolojisinden çağdaş Türk operasına, halk değerlerinden ve dilinden Avrupa'nın bilim metodolojisine kadar geniş bir alana yayılarak ulusal hars ile uluslararası medeniyet sentezine yönelmişti. Onun adına ve onuruna

Dörtlükler

Cavidan Y. Erten

KORKU

Masallar, çocuk kulaklarımda saklı kaldı;
Elime geçen en büyük değerler ufaldı.
Rengi gittikçe solan, geniş yapraklı ömür
İsteklerime inat; daraldıkça daraldı...

SITEM

Masmavi umutları düşlerimle yıkayıp,
En içten çağrılara kulağımı tıkayıp;
Rüzgârınla dolmağa hazır, yelken oldum da:
İskelene almadın beni, ne kadar ayıp!...

KARAR

Müjdeli haberin ince ve güzel,
Elinle yazdığın bu kart ne güzel.
Rüyasız geçmeyen geceleriyle
İstanbul, aslında seninle güzel...

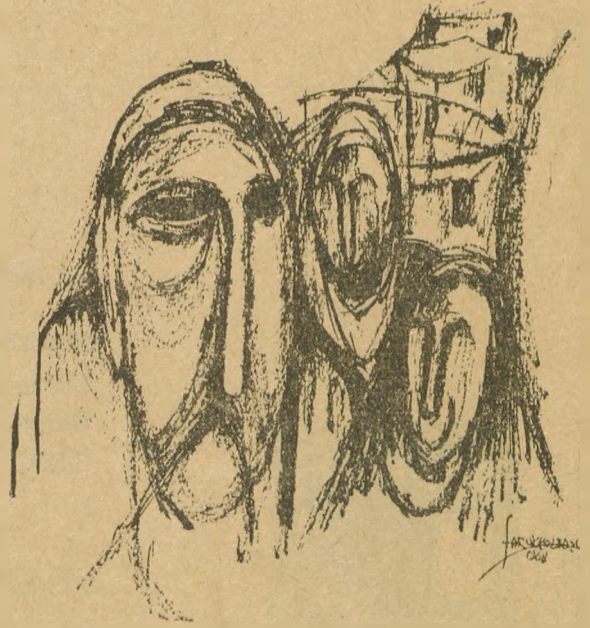
düzenlenecek bir kongre, Türk toplum bilimlerine yaratıcı bir dönem ve Türk kültürüyle sanatına bir Rönesans getirmeğe çalışmalıdır.

1976 Mart'ına kadar bir «Gökalp Kongresi»nin hazırlıkları yapılabilir mi? Daha karamsar bir görüşle böyle bir tasarımı yetkililer benimser mi? Hepsinden önemlisi, Türk bilim ve kültür hayatını Atatürk'ün özlediği seviyeye ve onun ötesine yönelmek görevini üstüne almağı önemseyen devlet adamlarımız ve kültür önderlerimiz var mı? Bütün bu soruların cevabını umut ve iyimserlikle verebiliriz bence. Bu konuda da Gökalp'in ülkülerinde ve düşüncelerinde egemen olan inanç ve olumlu davranış, yararlı olacaktır kanısındayım. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Gökalp'teki iyimserlik konusunda yazdığı şu sözler, hem «Gökalp

Kongresi» tasarısı, hem de Türkiye'de büyük bir bilim devrimi ve kültür rönesansı bakımından geçerli sayılmalı: «Ondaki optimizm (iyimserlik) ne Leibnizinki gibi mistik-sofiyane, ne de Nietzsche'nin ki gibi dâsitanî ve şairane bir optimizmdi. Bunu ancak ilim sevgisinin ve ilim duygusunun kalbe bahşettiği bir iman kuvveti suretinde tarif etmek lâzım gelir. Nice fikrî meseleler gibi, nice Millî hâdiselere de o, daima bu kuvvetin kalesi içinden bakmıştır. Bunun içindir ki ona hayatta halli imkânsız bir muadele olmadığı gibi, üstüne yürünmeyecek müşkilât da yoktu. Onu, müphem ve tehlikeli şeylerle çevrili bulduğumuz anlarda görenler iyi bilirler ki Ziya Gökalp için ilnî bir düsturun şifa vermeyeceği hiçbir dert ve aydınlatamayacağı hiçbir karanlık mevcut değildi.»

Ş E Y

(Birinci Dünya Savaşı sırasında, İttihat ve Terakki kabinesinden bir Bakan : «— Bize iki milyon yediyüz bin asker veren insanlara biz hiç bir şey vermemişiz! Yüz kuruş vergi aldığımız insana, sosyal yardım ve sağlık bakımından ancak yirmi paralık yardım edebiliyoruz!» demiş.)

NÜZHET ERMAN

VERGİ - ASKER VE DEVLET VEREGELMİŞ O BİZE
BİZSE O'NA - VERDİĞİNE ORANLA - HIÇBİR ŞEY

TER VE KAN HEP ONDAN YANI
BİZDEN DE — YA HEY

HALKTIR.CEPHE VEYA KOLTUK İÇİN HER ÇAĞDA
KIYASIYA SÜRÜLEN PEY

KABULLENDİKÇE CÜMLETEN - KOBAY OLMAYI
SÜRÜP GİDECEĞE BENZER - BU ŞİPİN İŞİ DENEY

ÇAĞ - SINEKTEN YAĞ DEĞİL
UZAYDAN AHKÂM ÇIKARMA ÇAĞI

— HEY YAVRUM HEY

